

Asia: VN/27731/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen muodostavien säädösten täytäntöönpanemiseksi

Ei lausuttavaa

Ei lausuttavaa -toteaminen

-

Seulonta

Yleiset huomiot seulontamenettelystä

-

Viranomaiset ja tehtävienjako viranomaisten välillä

-

Seulontaviranomaisten toimivaltuudet

-

Seulottavan henkilön läsnäolo seulonnassa

-

Riippumaton perusoikeuksien seurantamekanismi seulontaan ja rajamenettelyyn

-

Henkilötietojen käsittely

-

Eurodac-järjestelmä

Eurodac- järjestelmää koskevat muutokset

-

Kansainvälistä suojelua koskevat menettelyt

Yleiset huomiot menettelyistä

-

Menettelyn alkuvaiheet

-

Maksuton oikeudellinen neuvonta / oikeusapu hallintomenettelyssä

-

Poikkeukset oikeuteen oleskella Suomen alueella hakemuksen tutkinnan ajan

-

Turvalliset maat

-

Muutoksenhaku (valitusajat, valituskiellot ja tuomioistuinten määräajat)

-

Euroopan unionin kansalaisten kansainvälisen suojelun hakemukset

-

Turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeus

Turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeutta koskeva muutos

Kohdassa 4.1.8 tuodaan esille, että kansainvälistä suojelua hakevan työnteko-oikeutta rajattaisiin. Hakijalla olisi oikeus tehdä ansiotyötä ilman oleskelulupaa, kun hän olisi hakemuksen rekisteröimisen jälkeen oleskellut maassa kuusi kuukautta. Tämä voi lisätä niiden henkilöiden määrää, jotka tarvitsevat toimeentulotukea eivätkä pärjää taloudellisesti, mikäli saavat turvapaikkaprosessin kautta oleskeluluvan. Kuuden kuukauden karenssiaika viivästyttää kielen oppimista ja vaikuttaa kotoutumismahdollisuuksiin merkittävän kielteisesti. On huomioitava, että Lakia kotoutumisen edistämisestä on uudistettu ja 1.1.25 voimaan tulleet muutokset ovat vaikuttaneet kotoutumisajan keston. Kotoutumisaika on nykyään lyhyempi, kotoutumiseen liittyvät toimet täytyy tehdä tehokkaammin ja nopeammin ja työnteko-oikeutta koskeva muutos tulisi heikentämään esikotoutumisen mahdollisuuksia vastaanottoprosessin aikana entisestään.

Pitkään oleskelleiden direktiivin muutos

Pitkään oleskelleiden direktiivin muutos

-

Vastaanotto

Yleiset huomiot liittyen vastaanottoon

Kohdassa 4.2.2. esitellään vastaanottojärjestelmän kannalta merkittäviä kustannussäästöjä syntyvän tilapäistä suojelua saavien vastaanottopalvelujen kestoon ehdotettujen muutosten myötä, koska heidän kohdallaan kuntaan siirtymistä edellytettäisiin 15 kuukauden kuluttua oleskeluluvan myöntämisestä. Tämä tarkoittaisi noin 19,8 miljoonan euron säästöä vastaanoton menoissa. On kuitenkin syytä huomioida, että kustannuksien voidaan arvioida siirtyvän vähintään samansuuruisina kuntiin ja hyvinvointialueille. Tämä kohdistaisi äkillisen ja määrällisesti merkittävän kustannus- ja palveluiden järjestämispaineen hyvinvointialueille.

Myös kohdassa 4.2.9.5. tuodaan esille, että vastaanottojärjestelmässä on jopa 3 vuotta siellä olleita tilapäistä suojelua saaneita, joiden pitkittynyt oleskelu voi aiheuttaa erilaista palveluvajetta. Ehdotuksen voimaantulossa ilman siirtymäaikaa on riskinä, että tämä palveluvaje tuottaa äkillisen kysyntäpiikin hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Samassa kohdassa todetaan, että tilapäistä suojelua saavien aikuisten terveydenhuoltopalvelun rajoittaminen kiireellisen ja välttämättömään terveydenhuoltoon tuottaisi vastaanottojärjestelmälle säästöjä. Käytännössä tämä kuitenkin tarkoittaisi muun terveydenhuoltopalvelutarpeen, ja kustannusten siirtämistä hyvinvointialueiden vastuulle eli järjestettäväksi sen jälkeen, kun myös tilapäistä suojelua saaneet ovat siirtynet pois vastaanottokeskuksesta ja hyvinvointialueen terveydenhuoltoon. Myös kiireettömissä terveysasioissa hoitoon pääsyn viivästyminen jopa vuosia vastaanottokeskuksen terveyspalvelurajausten vuoksi, vastaavasti kuten kansainvälistä suojelua hakevilla, pahentaa ja komplisoi usein sairauksia ja lisää myöhempiä hoitokuluja, jotka näin siirtyvät hyvinvointialueen vastuulle. Näistä kulujen siirtymisestä sekä palveluiden järjestämisen vastuusta ja vaadittavista resursseista tulisi tehdä kustannusarvio, vaikutustenarviointi sekä selvittää millaisia vaikutuksia tällä on lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, sekä lakiin hyvinvointialueesta että lakiin hyvinvointialueen rahoituksesta.

Kohdassa 4.2.4.7 tuodaan esille vastaanottopalveluiden rajaamiseen ja päättämiseen liittyen, että laittomasti maassa oleskelevien määrän lisääntyminen vähentää viranomaistyötä vastaanottojärjestelmässä, mutta aiheuttaisi mahdollisesti resurssitarpeita Kansaneläkelaitoksessa ja hyvinvointialueella. Sosiaalihuollon palveluita järjestetään hyvinvointialueella yksilöllisen palvelutarpeenarvioinnin pohjalta, jonka erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön kohdalla tekee sosiaalityöntekijä. Palveluiden arviointi ja järjestäminen vaativat hyvinvointialueelta henkilöstö- ja taloudellista resurssia, jonka tarpeita ja vaikutuksia hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle tulisi arvioida tarkemmin ennakoon. Hyvinvointialueilla ei ole käytössään isoja tilapäisasumisen kiireellisesti kasvaviin tarpeisiin soveltuvia omia tiloja ja kun myös hyvinvointialue noudattaa hankintalakia ostopalveluiden hankinnassa, niin esimerkiksi tilapäisasumisen käynnistäminen ostopalveluina kestäisi vähintäänkin kuukausia.

Palvelutarpeenarviointi ja asiakkaan tarvitsemien sosiaalihuoltolain 12§ mukaisten välttämättömien ja kiireellisten palveluiden järjestäminen on hyvinvointialueen virassa olevan sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan resurssia vaatimaa työtä, jonka yhtäkkiä kasvavaan tarpeeseen ei ole mahdollista vastata tällä aikataululla kesäkuusta 2026 alkaen, koska hyvinvointialueen henkilöstö- ja taloussuunnittelu on tehty jo edellisvuoden puolella. Merkittävästä kulun ja asiakasryhmän palvelun järjestämisvastuun siirrosta vastaanottojärjestelmästä hyvinvointialueille tulee tehdä vaikutusten- ja kustannustenarviointi, sekä taata riittävä siirtymäaika hyvinvointialueille kuluihin ja resursseihin varautumiseen.

Tekstissä viitataan siihen, että maahanmuuttoviraston tilastojen perusteella valtaosa henkilöistä, joilta vastaanottopalvelut lakkaavat, asuvat yksityismajoituksessa. Hyvinvointialueen asiakastyön perusteella merkittävä osa yksityismajoituksista kuitenkin päättyy tai kriisiytyy nivelkohdissa, mikä

tarkoittaa sitä, että todennäköisesti merkittävä osa myös yksityismajoitetuista tarvitsee tilapäisasumista myöhemmin.

Samaisessa kohdassa viitataan hyvinvointialueen haasteisiin tunnistaa henkilöiden statuksia ja sitä kautta hoito-oikeuksia, mutta esitys ei myöskään tuo esille, että se toisi mukanaan terveydenhuoltoon lisäoikeuksia tai koulutuksen saaneita sosiaalihuollon henkilöitä resursoitaisiin tähän tehtävään. On huomioitava, että myös ilman laillista oleskeluoikeutta maassa olevalla on tietyt oikeudet terveydenhuollon palveluihin ja henkilön asiointi terveydenhuollossa ilman asiakirjoja ei sinänsä tee hänestä paperitonta.

Kohdassa 4.2.7 viitataan vastaanottopalveluiden selkeiden määräaikojen asettamiseen ja todetaan, että vastaanottopalvelujen keston rajaaminen voi lisätä maassa laittomasti vastaanottojärjestelmän ulkopuolella oleskelevien määrää. Kyseisillä henkilöillä on oikeus perustuslain turvaamaan välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, ja näin ollen esimerkiksi hyvinvointialueelle tulee vastuu turvata toimeentulo ja huolenpito. Pakti pitää sisällään useita kohtia, joissa nopeutetaan tai rajataan vastaanottopalveluiden kestoja mikä tarkoittaa hyvinvointialueen ja muiden tahojen järjestämisvastuulle siirtyvän henkilöpiirin lisääntymistä suhteessa nykyiseen. Myös laittomasti maassa oleskelevien osalta tulee tehdä vaikutusten arviointi sekä turvata hyvinvointialueille riittävä siirtymäaika resurssointiin. Hyvinvointialueille pitää myös turvata tiedonsaanti henkilömääriin ja profiiliin, joita nämä ehdotetut muutokset kyseisellä alueella koskevat.

Hyvinvointialueiden tuottamisvastuun osalta on huomioitava, että hyvinvointialueiden resurssit perusterveydenhuollon palveluiden tuottamisessa alueen väestön tarpeisiin nähden vaihtelevat hyvinvointialuekohtaisesti. Osalla hyvinvointialueista on edelleen merkittävää henkilöstövajausta niin lääkäri- kuin hoitohenkilökunnan osalta. Lisääntyvä asiakasmäärä saattaa vaikuttaa hoitotakuun toteutumiseen lisääntyneen palvelukysynnän vuoksi tilanteissa, joissa lisähenkilökuntaa ei ole rekrytoitavissa. Vastaanottokeskusten sijainnissa tai niiden asukaspaikkojen määrässä ei ole huomioitu hyvinvointialueen kokoa tai sen tosiasiallisia mahdollisuuksia vastata lisääntyvään palvelukysyntään. Lisääntyvä palvelukysyntä sekä terveydenhuollon että laittomasti maassa oleskelevien palvelujen osalta tulee suurella todennäköisyydellä keskittymään nimenomaan pääkaupunkiseudulle.

Esityksen mukaan muutos voisi edellyttää hyvinvointialueilta nykyistä laajempaa osaamista kohdata eri kulttuureista tulevia ihmisiä, tietoa maahanmuutto- ja pakolaisuusprosesseista ja kykyä tunnistaa vastaanottolain piirissä olevien henkilöiden erityistarpeita, kuten hoitoa mielenterveysongelmiin. Kokemuksemme mukaan näissä on suuria alueellisia vaihteluita sekä suoranaisia puutteita, ja tämän aiheuttamiin resurssi- ja osaamistarpeisiin pitäisi kyetä vaikuttamaan rahoituksessa.

Vastaanottopalvelujen saaja ja kesto

-

Vastaanottopalvelut (tunnistautuminen, vastaanottoraha, tilapäistä suojelua hakevien terveydenhuolto, vastaanottopalveluista perittävien maksujen takautuva perintä)

-

Vastaanottopalvelujen rajoittaminen ja peruuttaminen (alennettu vastaanottoraha, vastaanottopalvelujen peruuttaminen)

-

Liikkumisvapauden rajoittaminen (maantieteellinen kohdentaminen, liikkumisvapauden rajoittaminen)

Hyvinvointialueen näkökulmasta pitkällä yhtäjaksoisella liikkumisvapauden rajoittamisella rajaympäristössä voi olla merkittäviä kielteisiä vaikutuksia erityisesti lasten, perheiden, raskaana olevien, vammaisten tai muuten erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointiin.

Ehdotuksen vaikutukset ihmiskaupan uhreihin

-

Ilman huoltajaa olevien lasten edustajajärjestelmä

Edustajajärjestelmään ehdotetut muutokset, vastaanottolaki

On hyvä, että tilapäisen edustajan ja edustajan hakemiseen säädetään tarkempia määräaikoja ja rooleja selkiytetään, sekä edustajan tehtävää suhteessa muihin lapsen verkostoon kuuluviin henkilöihin tarkennetaan. Edustettavien määrän rajoittaminen 30 /50 edustettavaan on tärkeä kuitenkin toteuttaa riittävällä siirtymäajalla ja ohjeistuksella. Yhtäkkiset muutokset vaarantavat ilman huoltajaa tullee lapselle tärkeän luottamuksellisen suhteen ja olisi hyvä, että siirtymäsäädös rajaisi aluksi lähinnä uusien edustettavien ottamista, mutta ennen paktiin voimaantuloa voimassa olevat edustajuudet saisivat jatkua siihen asti, kunnes edustettava täyttää 18 vuotta tai edustajuus lakkaa muista syistä. Soveltuvia ja osaavia edustajia ei ole yleisesti vapaana, joten täytyy huomioida, että uusien edustajien kouluttamiseen ja perehdyttämiseen tulee turvata aikaa ja resursseja sekä Migrin, elinvoimakeskusten että ilman huoltajaa tulneiden sosiaalityössä.

Edustajajärjestelmään ehdotetut muutokset, kotoutumislaki

-

Terveydenhuoltolaki

Terveydenhuoltolakiin ehdotettu muutos

-

Muut muutokset

Sellaiset muita muutoksia koskevat huomiot, jotka eivät liity edellä esitettyihin teemoihin

-

Esitystä koskevat muut huomiot

Koko esitystä koskevat yleiset huomiot

Paktin kokonaisvaikutukset hyvinvointialueelle eivät käy esityksestä lainkaan ilmi, eikä niitä ole tutkittu riittävästi tai turvattu minkäänlaista siirtymäaikaa. Esityksessä nousevat esille tilapäistä suojelua saavien kiireettömän terveydenhuollon järjestämisen, tilapäistä suojelua saaneiden

kotikuntamerkintään oikeutettujen hyvinvointialueelle siirtymiseen velvoittaminen, vastaanottokeskuspalveluiden päättymisen jälkeisten ja uusintahakijoiden rajaaminen vastaanottokeskuspalveluiden ulkopuolelle --nämä voivat tuottaa äkillisiä ja ennakkoimattomia kustannus-, resurssi- ja järjestämishaasteita hyvinvointialueille. Esityksen kokonaisvaikutuksista tulee tehdä vaikutusten arviointi ja turvata siirtymäajat.

Esitykseen sisältyvien esimerkiksi vastaanottojärjestelmään kohdistuvien kustannussäästöjen voidaan arvioida siirtyvän melko lailla sellaisinaan muiden toimijoiden kannettavaksi, joten merkittävää taloudellista nettohyötyä uudistuksilla ei voi nähdä olevan. Esityksessä on myös monia positiivisia kohtia liittyen mm. alaikäisten ilman huoltajaa maahan tulleiden osalta.

Erityistä huolta herättää sekä tämän esityksen että muiden oleskelulupiin kohdistuvien tiukennusten seurauksena todennäköisenä pidettävä laittomasti maassa olevien lukumäärän huomattava kasvu. Tämä tulee luomaan kasvavaa palveluntarvetta välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon osalta hyvinvointialueille, mutta myös yksilöille riskiä joutua erilaisen hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhriksi. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat lapset, joiden osalta voidaan ennakoida määrän kasvavan. Vastaanottopalveluiden ulkopuolelle jäävien erityisen haavoittuvaan asemaan jäävien lasten tilanteen osalta tulisi tehdä lapsivaikutusten arviointi, jossa kiinnitetään erityistä huomioita myös hyvinvointialueen välttämättömiä ja kiireellisiä palveluita mahdollisesti välttävien lasten ja perheiden asemaan, sekä palveluiden ulkopuolelle jäämisen seurauksiin lapsen kehitykselle, terveydellä ja tulevaisuudella.

Salonen Jari
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue